

Středověk

3 zdroje: - antika -> antická fraška - forma – svobodná témata
- církevní hry (Egypt, Babylon) - kostýmy
- antické literární drama - veršovaná forma

Cíl: zbavit se antických prvků, všeho světského=> církevní

=> vzniká **církevní drama**

- vyvíjí se z liturgií, vkládány příběhy z bible pro názornější pochopení při obřadu; hráno v kostelech

Oficia: - latinská církevní dramata; původně hráli přímo příslušníci řádu

- pro pochopení, kdo má jakou roli, budky
- poté se přesunuje ven před kostely – už hrály i ženy

Mysteria: vztahovali se k Novému zákonu; ke Kristovi – narození a smrt = vánoční a velikonoční (= pašije), u nás

Mirátkly: po světě, hry o svatých, zázraky, divy; svědci a mučedníci; triky na scéně

Morality: Španělsko, vzniklo později; zobecnění vlastností; personifikace smrti, Boha, neštěstí...

- morality; o lidských vlastnostech- smrt, neštěstí, láska; s alegorickými postavami (spravedlnost, smrt, církev)

=> **světské divadlo**

Fraška: spád, děj, hojně pohyb, změna; často doprovázeno šaškem, bláznem; oblíbené na šlechtických dvorech (karnevaly, při hostinách pro pobavení)

Pastorela: - z antických dramat

- základem je milostný příběh sentimentálního ražení, romantika, idyla
- nositelé: trubadúři, truvéři...
- největším tématem Robin Hood; 1. ze 13. Století

Renesance a humanismus

- kolébkou je Itálie a Anglie. Itálie- herecká technika, Anglie- dramata

- vychází z antických divadelních her, znovuzrození antické tragedie- dodržuje se jednota tří rovin od Aristotela

- oproti antice se hry zkrátily, vkládány i přestávky (prokládáno improvizními hrami)

-> vznik **komedie de l'arte**

- hry nemají pevný scénář (počátky improvizčních her)

- opouští místo a čas, ale děj se snaží udržet

- jsou i postavy, co vůbec nemluví

- konkrétní postavy

Harlekýn

- komickým sluhou jednoho z pánů, velmi oblíbený u publika. Většinou bývá zamilovaný do Kolombíny, ale jeho touha soupeří s hladem či strachem z pána. Je mazaný až zlomyslný, často myslí hlavně na sebe. Ve své lásce se musí potýkat se starším sokem. Diváci ho poznají podle mnohobarevného kostkovaného obleku a černé škrabošky.

Kolombína

- služka zaměstnaná u pana Pantalona, stará se o jeho dceru. Pomáhá jí vyjádřit její city k milému, zařizuje schůzky a odstraňuje jim Pantalona z cesty. Ten jí také často dělá neslušné návrhy, Kolombína je často za účelem jeho zesměšnění vybavena tamburínou. Bývá nejchytřejší ze všech, umí intrikovat a klamat. Zároveň je mileneckým protějškem Harlekýna, kterého občas využívá ku prospěchu milencům. Její představitelky se velmi silně líčily kolem očí, ale masku nenosily. Obléká se do záplatovaných šatů odpovídajících jejímu postavení.

Pantalone

- lakomý, chlípny a bohatý (ale někdy naopak chudý) obchodník původem z Benátek, hovoří tedy benátským dialektem. Vždy má nějaké vztahy s Dottorem, obchodní nebo osobní. Dělává se mladším a dvoří se jedné z mileneckých postav. Jindy má zase mladou ženu, které připadá odporný. Jeho sloužící mu provádějí nejrůznější naschvály a pokaždé ho napálí. Jeho kostým je červený, má plášť.

Dottore

- právníkem nebo lékařem. Neustále se snaží předvádět své znalosti, střílí latinské a řecké citáty. Postrádá ale smysl pro logiku, jeho myšlenky nemají spojitost. A přesto si myslí, že ví naprosto vše. Také je extrémně požitkářský (jídlo, víno či ženy), dělá si kruté žerty z opačného pohlaví. Nejčastější jsou dialogy s Pantalonem, ať už jako přítelem nebo protivníkem.

Dvorské divadlo

- často výpravné hry pro intelektuály
- komedie erudita (latinsky, vzdělaná komedie, náměty filosofické, pevněji vedený scénář)
- hráno pro patricijské rody (horních 10 000)

Itálie: kočovné společnosti

Španělsko: vyčleněn speciální prostor pro hraní (arény, alžbětinská div.) – vznik městského divadla (na dvoře)

Lope de Vega

- napsal přes 1000 her, 500 se dochovalo
- psal hlavně světskou tematiku (i historickou); rád poslouchal cizí vyprávění, které poté zdramatizoval
- kolektivní drama **FUENTE OVEJUNA** (deux et machina)
- komedie- **ZAHRADNÍKŮV PES**

Tirso de Molina – **SEVILSKÝ SVŮDCE** – poprvé se zde objevuje postava dona Juana

Anglie

Alžbětinské divadlo

- nečlení tak přísně tragédii a komedii, často hry s oběma prvky
- dělení:
  - soukromé (dvorské)
  - profesionální - zde zasahuje cenzura panovníka (do té doby bylo jen ve Španělsku)
  - > **profesionální herci**: známí po celé Anglii, chodí se už i na herecký projev; nežili už na okraji společnosti;

Christopher Marlowe – **FAUST**

William Shakespeare

Baroko

- období válek
- kukátkové divadlo- statičtější, herci stále čelem k lidem; použití dekorací a pohyblivých kulis na stranách
- dvě dochovaná barokní divadla: v Krumlově a ve Švédsku
- Pedro de la Barca**- Španělsko, 200 her, církevně-barokní i psychologické hr; **SOUDECE ZALAMEJSKÝ**
- Torquato Tasso**- Itálie
- Cyrano z Bergeracu**- Francie, antické divadelní hry

Klasicismus

- návrat k jednotě místa, času, děje
- Dodržoval se styl: **Vysoký**- Tragédie, eposy, ódy; vznešený jazyk; veršované; stylizované; bohové; pro aristotelské vrstvy
- Nízký**- Komédie, hry ze současnosti, morální vlastnosti lidí, hovorový jazyk, parodie (Don Quijot)
- mnoho šlechtických divadel; rodí se první tvůrci scénografie
- Jacomo Torelli** – italský scénograf, vytvářel základ posuvných dekorací; speciální kostýmy a kulisy pro každé představení.
- divadla teď byla výpravnější a luxusnější- palác Royal- Mekka všech umělců (Molière, Corneille)

Pierre Corneille

- tvůrce nové tragédie, požadavek na pravdivost děje (vše vykalkulované, také jazyk- nářečí)
- omítal jakékoliv zobrazované násilí na scéně
- žádnou květnatost děje => úsporné => vyzní myšlenky
- zobrazovat konflikty mezi bohatými
- pravý konflikt může nastat jen mezi muži
- prvně společenské povinnosti, poté osobní; podle něj neexistuje osud; za své činy si můžeme sami
- CID** (hl. postavy Rodrigo a Chiména)

Jean Racine

- tvůrce psychologického dramatu
- herectví propojuje se současností
- vášeň (nositelkami jsou ženy)
- nevadí smrt na scéně
- FAIDRA** (Euripidus)

Lidové divadlo- za účelem pobavení

- fraška; komedie; komická opera

Molière – tvůrce komediálních typů, zbožňován králem

- vrcholí komedie de l'arte -> už civilní jména postav; více realistické
- záliba v kostýmech

Osvícenství

Francie

- vznik komedie Française = zvrát v evropském divadle
- divadlo je pod správou panovníka: monopol na hry mělo divadlo panovníka, co se jim nelíbilo, se poté mohlo hrát i jinde
- komedie i tragedie (stále z antiky)
- zároveň existovaly i jarmareční divadelní skupiny
- v 18. století nabíralo na obrátkách- vizuální divadlo- kostýmy, osvětlovači

Voltaire – ZAIRA

- odehrává se v Arábii; sultán se zamiluje do jedné ze svých otrokyň. Netuší ale, že je křesťanská princezna (a jejího otce, krále, drží ve vězení). Její bratr je také otrokem. Když se shledá s bratrem, políbí se na pozdrav, ale sultán v tom vidí nevěru a oba je nechá popravit. Až poté zjišťuje pravdu...
- o náboženském fanatismu, žárlivosti

Denis Diderot – JAKUB FATALISTA / M. Kundera: JAKUB A JEHO PÁN

Jedná se o spor o tom, má-li člověk možnost svobodného rozhodování, a zda může svůj život nějak ovlivnit. Jako hlavní postavy vystupují Jakub a jeho pán. Bez předchozího představení se, vysvětlení odkud přišli a kde se vzali, se pouštějí do dialogu o filozofických otázkách. Víme pouze, že Jakubův bývalý pán je kapitán. Současného pána se Jakub táže na spousty věcí. Pán hájí idealistický názor na lidskou svobodu. Často si však vzhledem k podmínkám musí oba uvědomit, že život je pouhým provazcem náhod měnících naše plány a rozhodnutí. Lidský osud představuje řada drobných dění a příhod, které jej činí skutečně rozmanitým a mnohotvárným.

Carlo Goldoni- SLUHA DVOU PÁNŮ

Tendence současného divadla po r. 1945

- 1) realistické - snaha o pravdivost; aby se divák vcítil (A.+V. Mrštík- MARYŠA- je to o pravdě)
  - a) tradiční- tradiční postupy, nářečí
  - b) epické (B. Brecht)
    - Scizovací prvky** = herec se najednou obrátí k publiku a komentuje svou roli
    - Aby si divák uvědomil, že je v divadle, dává prostor pro vlastní názor
- 2) existencionální = absurdní drama
- 3) Anglie- drama rozhněvaných mladých mužů – tradiční forma, jiný obsah, antihrdina
- 4) inscenační styl (USA)

Německé divadlo

- reportážní, dokumentární, etické drama

Bertold Brecht

- z dobře situované německé rodiny; studoval medicínu a dramaturgii
- působil v známých divadlech v Německu, ale po nástupu Hitlera emigroval do Francie, USA
- levicově smýšlející -> po válce se vrátil zpět do Německa, ale do NDR (přes Prahu). Dostal své vlastní divadlo, na které stát přispíval Berlin Ensemble
- hry se vyznačují zvláštním stylem inscenací

STRACH A BÍDA TŘETÍ ŘÍŠE

- reportážní scény o nástupu Hitlera, nemělo pořádný děj; kritika hrůz Hitlera; znelíbil se tím

MATKA KURÁŽ A JEJÍ DĚTI

- vychází ze skutečné události Třicetileté války; o markytánce Lotě, která cestuje se svými dětmi (vůz = podobenství světa, osudu) – válka ji živí, ale zároveň jí bere její děti. Nakonec zůstává sama a sama si vůz táhne...

Friedrich Dürrenmatt

- Švýcar, slavný dramatik Evropy

NÁVŠTĚVA STARÉ DÁMY

- příběh starého městečka – nejnuznějšího, nejchudšího – kam přijíždí stará dáma Klára, nejbohatší žena světa. To ona přivádí městečko na mizinu (účelně jim hatí investice; nikdo to neví). Táhne ji sem pomsta, mladý muž ji tu kdysi svedl a hodil veškerou vinu na ni, a musela tedy odejít. Chce městu nabídnout velké bohatství výměnou za smrt toho mladíka Illa, který ji svedl. Vzniká tím dilema jak z této situace. Obyvatelé se nakonec dohodnou na společné vině, mladíka zabijí, a mají peníze.

= kritika, za peníze se dá koupit vše

FYZIKOVÉ

- dva fyzikové mají vynález, který může lidstvu pomoci, ale zároveň ho i zničit

- ukrývají se tedy před tlakem z venku do blázince, kde by je nikdo nehledal, hrají si tu na fyziky

- nějaký člověk je odhalí -> rozhodnou se tedy, že každého, kdo je odhalí, odstraní

- když už si myslí, že jsou v bezpečí, zavolá si je k sobě doktorka, a oznámí jim, že o nich od začátku ví, a že už zjistila všechno, co potřebuje o tom vynálezu. A navždy je zavírá do blázince, aby se nemohli dostat ven.

USA

- projekt, že v každém městě by mělo být divadlo, a některé hry zdarma pro všechny

= snaha divadla pro každého

Velká komerční divadla s prvoplánovými hrami; velké show

x

Malá divadla, kde šlo o kvalitu, divadla inscenačního typu; intelektuální; dobří herci

- často kritika amerického snu; kritika komerčních divadel

Eugene O'Neill

- 1936 - NC za literaturu

- pochází z herecké rodiny

- během cestování si uhnal tuberkulózu

SMUTEK SLUŠÍ ELEKTŘE

- parafráze na Oresteiu; přesunuto do současnosti; rozpad měšťácké společnosti

- zlom v americkém divadle- intimní, nekomerční záležitost

Tennessee Williams

- scénárista

KOČKA NA ROZPÁLENÉ PLECHOVÉ STŘEŠE

Ústřední postavou, této hry je Maggie, která se vdá za syna jižanského milionáře. Tento milionář dostane rakovinu. Celé dílo je postaveno na snaze mnoha zúčastněných získat přízeň milionáře a tak se dostat do závěti. Maggie se díky těmto sporům znovu sblíží s manželem, který má sklony k

alkoholismu. Do toho vstupuje rodina druhého syna milionáře, která na rozdíl od Maggie má potomky, ale otec má víc radši toho neúspěšného se sklony k alkoholismu, navíc Maggie prohlásí, že je těhotná, i když to není pravda. Jen kvůli dědictví.

- psychologická hra, co všechno je člověk schopný udělat

Arthur Miller

- manželka: Marilyn Monroe; levicový intelektuál

SMRT OBCHODNÍHO CESTUJÍCÍHO

Postava Willi Loman – chce zajistit rodině standart, ale stále čekal bez úspěchu na povýšení. Chtěl tedy zinscenovat automobilovou nehodu, při které se zabije, předtím ale uzavírá pojistku, aby zabezpečil rodinu. Na konci probíhá vyšetřování, jestli šlo o nehodu nebo sebevraždu.

- ukázka pádu úspěšného života, nevyšel americký sen

Edvard Albee

- dramatik a herec; absurdní drama, realista, 20 her

STALO SE V ZOO

v této hře vystupují pouze dvě postavy Peter a Jerry. Peter je úředník ze střední třídy, který žije v nezájmu o okolní svět, zatímco Jerry je izolovaný a sklíčený muž, který má velké problémy. Tito muži se potkají na lavičce v New Yorkském Central Parku. Jerry se vnutí do konverzace s Petrem a nutí ho poslouchat svůj životní příběh a teorii, že lidský svět je jakási ZOO, kde lidé žijí odděleni svými byty. Děj je lineární, rozvíjí se před obecnstvem v reálném čase. Jerry si chce vzít život, ale nedokáže to sám- chce Petera vyprovokovat. Zahodí nůž, aby přiměl Petera ho zvednout a bránit se. Když Peter jen drží nůž k sebeobraně, Jerry se na nůž sám napíchne. Peter je zmatený a utíká z parku, na věky stíhán jako zločinec. Jerry umírá na lavičce. Hra prozkoumává témata izolovanosti, samoty, sociální nerovnost a odlidštění komerčního světa.

KDO SE BOJÍ V. WOOLFOVÉ (Kdopak by se Kafky bál?)

Manželský pár – Marta a Jiří – se vrací z večírku, dobírají si sami sebe a čekají na druhý manželský pár – mladší – kolega z práce, ve kterém vidí Jiří nebezpečí.

neexistující, vymyšlený syn je nejen pojátkem starších bezdětných manželů, ale i zdrojem jejich vzájemného ponižování a týrání, je symbolem životní přetvářky a sebeklamu.

D. A. Mamet

- představitel minimalismu v divadle

- o šikaně médií, manipulace s informacemi

- autor scénáře 2. Dílu Mlčení jehňátek - **HANIBAL**

OLEANA – kam až může dojít americká svoboda

Studentka za neuznání své práce profesorem na VŠ se rozhodne ho zničit. Podaří se jí to.

Elfriede Jelineková

- 2004 - Nobelova cena

- divadlo i próza, Rakousko

- zapřísáhlá feministka- dokládá, že EU diskriminuje ženy

PIANISTKA – o mezilidských vztazích (Matka drží dceru zkrátka, ta žije dvojí život- doma vzorná, ale jinak živel. Napadne na koncertě svého žáka, který s ní nechce být, ale nakonec nůž obrátí proti sobě)

NEMOC ANEB MODERNÍ ŽENY

MOTOREST ANEB DĚLAJÍ TO VŠICHNI

Francie

Sartre – S VYLOUČENÍM VEŘEJNOSTI

Camus – CALIGULA

Ionesco

- zrod absurdního dramatu; minimalismus
- odříkávání rolí – ztráta individuality rolí; malé množství herců
- neuznával klasické divadlo pro nedostatek fantazie diváků; výpovědi lidí; hry nemají téměř obsah

PLEŠATÁ ZPĚVAČKA

ŽIDLE- absurdní, manželský pár přeseďá na židlích a hrají různé životní role.

Samuel Beckett

- 1969 – NC
- psal jak anglicky, tak francouzsky; původem Ir; žil ve Francii
- nejlepší tvůrce absurdního dramatu; existencialismus
- intelektuál -> psychické nemoci, často trpěl depresemi
- za 2. Sv. války byl v odboji; pracoval pro Červený kříž; řadu prací za války nesměl publikovat

ČEKÁNÍ NA GODOTA (1950)

- 2 tuláci tvrdí, že mají schůzku s Godotem, přichází mladík a oznamuje jim, že Godot nepřijde. Stejně takto čekají další den, ale Godot stále nepřichází. Výsledek je, že Godot nedorazí nikdy. Chtějí se při čekání i oběsit, ale provaz byl starý a nepovede se jim to. Hra končí nehybným čekáním.

Godot = Bůh, absurdita, nic, možná naděje, síla žít, zoufalství, samota...

- o čekání a nudě -> od narození člověk stále na něco čeká... na smrt

KONEC HRY - o strachu ze smrti, úzkosti, zodpovědnosti

- dvojice – slepý muž Hamm a jeho sluha Clov

Hamm je existenčně závislý na Clovovi, Clov ale chce odejít, ale uvědomuje si, že Hamm bez něj nepřežije. Hra končí, když Clov stojí na prahu dveří a nevíme, jakým směrem se vydá.

POSLEDNÍ PÁSKA - O zodpovědnosti za náš život, nic nejde vrátit zpět.

Dramatická trilogie Valdštejn má základy v historických událostech třicetileté války. Hrabe Valdštejn je zde představen jako chorobně ctižádostivý muž, váhající mezi věrností císaři a naplněním svých vlastních ambicí. Rozhoduje se pomalu a pozdě, je nakonec zrazený a opuštěný a i přes varování zbytku věrných jde vsříc záhube.

ROMANTISMUS

Romantismus v dramatu – ve Francii se rodí nový romantický styl, je ovlivněn komerčně, lidem se líbila melodramata, více než tragedie. Základní charakteristika melodramatu : ušlechtilý hrdina (i hrdinka) je pronásledován zlosynem a osvobodí se od nepřekonatelných potíží až po tom, kdy je ohrožen jeho život, pověst či štěstí. Objevuje se – převleky, únosy, šťastné náhody. Zlosyn je vždy poražen a všichni i diváci si oddychnou! Přijde si na své i prostý divák! Proto ten zájem širokého publika. Z melodramat čerpalo romantické drama - hlavně přebírá zápletky – pozor vyhnulo se šťastným koncům. Více položilo důraz na poetiku, básnictví a tajemnosti. Zlomem byla hádka o romantické drama V. Huga : Hernani – zde autor porušil klasicistní jednotu místa, času a místa, změnil rým, používal slova nedůstojná pro tragedii, předváděl na jevišti násilí a smrt, co bylo pobuřující : střídal humor s vážností!

Viktor Hugo – programová hra fr. romantismu : Hernani aneb Kastilská čest – veršované drama (obsah : odehrává se ve Španělsku, tři muži usilují o lásku doni Sol – bandita Hernani, král Carlos a její starý a zámožný strýc Ruy Gomez. Bandita Hernani není tak docela banditou je to Juan Aragonský, který veden pomstychtivostí za smrt svého otce a nucený exil rodiny, volí cestu bandity a chce se králi pomstít. Má šanci, je jeho sokem v lásce. Před královým hněvem ho zachrání právě Ruy Gomez a Hernani mu slíbí, že mu splatí dluh i vlastním životem. Na znamení zvuku rohu přijde kdykoliv na pomoc. Král Carlos se stává císařem a odpouští všem spiklencům, i Hernanimu a dokonce svoluje se svatbou doni Sol a Hernaniho. V den svatby, ale zazní roh strýce Gomez. Tak dona Sol volí dobrovolnou smrt po boku svého chotě a tragédii završí i sebevražda dona Gomez.

Komplikované drama plné zvrátů, doplněné plno lyrickými pasážemi tvoří vlastně vrchol romantického dramatu. Romantické pojetí lásky zdůrazňuje sílu citu bez ohledu na to, kdo je jejím objektem (vznešená Sol a psanec!), i prostředí je tajemné, noční temnoty romantická místa hradů a podzemních hrobek..

Romantismus se promítl do ostatních zemí, významným světovým dramatikem se stal svým dílem Alexander Sergejevič Puškin – jeho hry tvoří přechod mezi klasicismem a romantismem a právě hra Boris Godunov (1825) se stala první hrou ruského romantismu.. Hra pojednává o vztahu vládce a poddaných. Dnes se ale více hraje jeho Maškaráda : zde se řeší vina muže, souzeného za vraždu manželky nakonec je jako viník označena zkažená společnost.

REALISMUS

Poměry v dramatické tvorbě v druhé polovině 19.století jsou plné rozporů: do umění vstupuje realismus a francouzští i angličtí realisté se nedovedou umělecky vyrovnat próze! A tak se vlastně realistické drama soustředilo na jevišti pouze na vykreslení všednosti, precizní kostýmy, věrné rekvizity a dekorace. Nové : realistická práce herců – studování chování reálných postav, takže na jevišti vařili, uklízeli, popíjeli i kouřili; umělé slzy i umělá krev patřila k běžným scénickým postupům. Zájem o tragedie, konverzační komedie a vaudevilly (hry se zpěvy) – z nich vznikla opereta..

Realistické divadlo ve Francii : francouzským dramatikům dalo velkou práci naplnit divadla diváky, v 70 letech byla zrušena cenzura, a ředitelé mohli hledat hry, které naplní divadla. Mocným konkurentem divadel byly Café-concert – jakési varieté, music-hall. Sedělo se u stolů a popíjelo, co je důležité – vstup zadarmo! Aby mohlo klasické divadlo obstát, muselo se trochu podbízet – vizuálně : ke slovu přišli tesaři, dekoratéri a švadleny. Začal se klást důraz na herecký projev. Začaly se objevovat herecké star – nejslavnější hvězdou byla Sarah Bernhardtová (1844-1923) – na scénu vstoupila roku 1862, hrála v malých divadlech, brzy byla angažována do Comédie-Francaise, stala se zde atrakcí i kamenem úrazu, závist ostatních hereček ji vyštval roku 1880 na světové turné. Na vrcholu kariéry hostovala v řadě

evropských divadel a některá chvíli i řídila. Její štíhlá postava a hlavně „zlatý hlas“ byly pověstné. Byla vynikající svou přesvědčivostí zklamaných, zoufalých a umírajících hrdinek. Proslavila se jako Faidra, dona Sol, Tosca. Image ji pomáhal tvořit i český secesní malíř Alfons Mucha. Ve Francii se postavilo v této době i nejmodernější divadlo v Evropě – slavná pařížská Opera, otevřená 1875.

Realistické divadlo v německy mluvících zemích – hlavní náměty z bible, antiky – citové kolize hrdinů, pokřivené vztahy.

Realismus v Rusku : vrcholem osobnosti : Vasiljevič Gogol - autor slavné komedie -

Revizor, syžet se opírá o anekdotický příběh o falešném revizorovi, motiv záměny. Hrdina Chlestakov je omylem postaven do role revizora a umí té situace pro sebe plně využít.

Je zajímavé, že Rusko mělo na repertoáru realistické hry dříve než Francie. První profesionální dramatik, který se soustředil výhradně jen na psaní her byl Alexandr Nikolajevič Ostrovskij (1823-1886), byl schopný napsat jedno drama ročně. Psal komedie i tragedie.

Komedie : I chytrák se spálí, tragedie : Bouře (obsah – v malém městě Kalinovu se žije podle starých patriarchálních pořádků a brání se všemu novému. Kateřina, žena bezcharakterního slaboch Tichona Kabanova je zklamaná. Slaboch Tichonov je pod vlivem matky, která Kateřinu deptá a ponižuje. Kateřina se zamiluje do mladého Borise, synovce kupce Dikého. Nechce podléhnout citům k Borisovi a přimkne se více k Tichonovi, u manžela nenachází lásku ani pochopení. Plně se odevzdá citům k Borisovi, a když je přistižena mužem, přiznává se k hříchu. Boris je poslán strýcem Dikojem na Sibiř. Marně prosí Kateřinu o to, aby jí vzal Boris s sebou. Boris nemá dost peněz a hlavně mu chybí odvaha. Před ubíjející bezvýchodností života, bez lásky volí Kateřina smrt ve vlnách Volhy. Rodinné drama přerůstající v tragedii ukázalo nevalné poměry v ruské společnosti, rodinné tyranie, bezprávné postavení žen, závislost lidského osudu na majetku. Ostrovskij byl také jedním z iniciátorů zakladatelů Spolku ruských dramatických spisovatelů a operních skladatelů, tvůrci totiž nedostávali žádné mzdy, mimo odměny od souborů, které si hry vzaly do repertoáru.

Poslední třetina století znamenala pro divadlo ohromnou změnu. Do popředí vstoupila postava režiséra, který se stal hlavní osobou, která mohla sloučit všechny prvky na divadle.

I dramatikové si už uvědomili cíle vytýčené realisty a první kdo dal publiku najevo, že začíná nová éra divadla byl Henrik Ibsen (1828-1906), uveřejnil svou první hru roku 1850, byl jmenován dramaturgem a režisérem nově vytvořeného Norského divadla v Bergenu. Do roku 1857 se podílel na téměř 145 inscenacích her světového repertoáru a napsal sedm vlastních divadelních her. Celkem jich napsal 25. Rané práce : Nápadníci trůnu, Peer Gynt, Brand. Vrcholem jsou hry : Opyry společnosti, Přízraky, Nepřítelem lidu, Domov loutek (Nora), vliv symbolismu se projevil ve hrách : Divoká kachna, Stavitel Solness. Základem her byly brilantní dialogy, psychologie postav – každá byla pojata jako osobnost, jejíž chování lze vysvětlit dědičností či vlivem prostředí. Vnitřní motivace postav jsou zdůrazněny více než vnější popisné realistické deatily.

Henrik Ibsen - Divoká kachna (obsah – do domu velkoobchodníka a továrníka Werleho se vrací po letech jeho syn Gregers. Ten se s otcem kdysi pohádal a odešel z domova. Nyní se vrací a přivede s sebou na rodinnou oslavu svého přítele z mládí Hjalma Ekdala. Hjalmalova manželka Gina byla dříve u Werlů hospodyní. Továrník Werle pomohl Hjalmalovi i jeho otci Ekdalovi k penězům. Gregers chce otevřít Hjalmalovi oči a ukázat mu, že jeho žena Gina byla nejen hospodyní ale i milenkou továrníka Werla. A že jeho dcera vůbec není jeho dcerou, ale že je dítětem továrníka., že tedy továrník Werlw není dobrodinec, ale vlastně strůjcem rodinného zla! Dr. Relling nabádá Gregerse, aby nevyjevoval pravdu, zastává názor, že slabý člověk nemůže žít bez svých životních iluzí, nechce, aby narušil vztahy, zvláště vztah Hedviky a Hjalmara, na kterém dívky lpí. Hedvika je zoufalá, otec Hjalmar odchází a ona je nucena Gregersem, aby se vzdala divoké kachny, kterou chová na půdě. Zde se Hedvika zabíjí a nakonec i sám Gregers pochopí nutnost své sebevraždy.

Gregers Werle je bojovník za pravdu, jeho zásadovost a nesmlouvavost ovšem nebere ohledy na to, zda lidé pravdu unesou. Vnitřní nesvoboda lidí je symbolizována divokou kachnou, která byla postřelena a nyní žije nesvobodným životem na půdě u Edkalů, a půda se stane útočištěm i citlivé čisté duše Hedviky, která se nevyrovná s pravdou a odchodem otce, a nakonec se právě ona dostává nejbliže ze všech k poznání. Sice vyhrávají pravdivé životní

postoje, ale umírají lidé, kteří nejsou přesvědčení o těch správných životních hodnotách. Není ani jasné, zda autor souhlasí s hlavním hrdinou, prosazující tak zásadové postoje.

Několika díly šokoval Ibsen konzervativní diváky, ve hře *Nepřítel lidu*, postavil proti celému městu lázeňského lékaře, který se nebojí vyslovit obecně známou skutečnost, že léčivé prameny v lázních spíš škodí, než pomáhají.

V době, kdy psal Ibsen své hry, francouzští naturalisté se dožadovali nového dramatu.

Považovali vlastně dědičnost a prostředí za základní faktor určující lidský osud, vliv Darwina. Hlavním představitelem naturalismu byl Émile Zola, obdivovatel Comta. Své názory na drama této doby rozvinul v *statí Naturalismus na divadle* (1881), tvrdil, že hra by měla být jen výsekem ze života přeneseným na jeviště. Bohužel, tento naturalistický směr neměl tolik dobrých her. Paradoxně měl nejbližší k naturalismu Zolův odpůrce Henry Becque ve hře *Pařížanka*, kde zobrazuje ženu, pro kterou je nevěra věcí, která prospívá povýšení jejího manžela. Konce jeho her jsou cynické, bez velkých zvratů. Zola vlastně upravil pro divadlo jen jedinou hru – svůj román *Terezu Raquinovou*, mnoho se divadlu jako dramatik nevěnoval. Zajímavý je určitě anglický realismus, zde se osobností stal George Bernard Shaw (1856 – 1950), romanopisec a kritik, psal pravidelně pro divadlo. Psal v komediálním duchu a hlavně musíme ocenit jeho víru v zdokonalitelnost člověka. (hra *Pygmalion*). Uznává sice dědičnost a prostředí, ale dává člověku i možnost volby. V některých hrách se také snažil bořit falešné představy o historických postavách. (*Svatá Jana, Caesar a Kleopatra*).

Zcela převratným počinem pro světové divadlo bylo založení Moskevského uměleckého divadla v Moskvě (MCHT) v roce 1898 Konstantinem Sergejevičem Stanislavským (1863-1938), bylo to nezávislé divadlo, plně profesionální scéna, kladl se důraz na inscenaci a její provedení. Do popředí vystoupila Stanislavského metoda: pečlivé studium hry, snaha o prožitek a rekonstrukci příběhu, detaily, jednotná atmosféra. Výchova herců – stěžejní úkol divadel : hercův hlas i tělo se musí pečlivě cvičit, herci se musí školit v technice, aby uměli vyjádřit charakter, aniž by vznikl pocit umělé konstrukce. Herec musí být pozorovatel života a reality, aby mohl vystavět přesvědčivě svou roli. Hlavní úkolem je hrát roli, nikoliv sám sebe. Herec se musí na jevišti soustředit na jednání v daném okamžiku, chce-li být autentický. Tato Stanislavského metoda je dodnes základem výchovy herců na všech hereckých školách. Pro divadlo psal i Anton Pavlovič Čechov. Jen zdráhavě dovolil MCHT hrát své hry, ale jen díky tomu, jak zinscenovali v Petrohradě propadlou hru *Racek*, napsal pro toto divadlo i další velmi slavné tři hry : *Strýček Váňa, Tři sestry, Višňový sad*. *Racek* (1897) – obsah : děj se odehrává na statku Sorina. Sem přijíždí na návštěvu Sorinova sestra Irina Arkadinová, na statku pobývá i Irinin syn Konstantin Treplevem . Ten má literární ambice a napsal hru, kterou nastudoval pro rodinnou slavnost. Do hlavní role obsadil Ninu Zarečnou, mladou dívku, do které se zamiloval. Nina touží po herecké dráze, a proto využívá příjezdu Irinina přítele a slavného spisovatele Trigorina, aby se předvedla a získala si úspěšného spisovatele.

Nina získává sympatie Trigorina a tím ranní nejen Konstantina, ale i jeho matku Irinu. Konstantin se pokusí o sebevraždu, Irina chce Trigorina odvézt, ale nechce se od něho zároveň vzdát. Trigorin odjíždí a za ním utíká Nina. Na konci hry, uběhlo několik let, se Nina vrací nemocná a opuštěná, ztratila zdraví i osobní štěstí, chodí nyní za Konstantinem jako stín. Jejich setkání je však tragické, oba si uvědomují bezperspektivnost svých životů. Hra končí Konstantinovou sebevraždou. Hra realisticko-psychologická je prostoupena lyrickými motivy (typické pro Čechova), ukazuje obecnější problémy – diletantství v umění, nemorální sklon umělců parazitovat na životě : Trigorin využívá lidí i situací pro svou literární dráhu, nezájem o to co s nimi v budoucnu bude. Ve hře je mnoho nenaplněného citu.

Strýček Váňa (1897) – obsah : děj se odehrává na vesnici, na statku, kam přijíždí profesor Serebrjakov se svou krásnou ženou Jelenou. Na statku hospodaří bratr profesorovy první ženy Vojnickij – strýček Váňa, s ním tu žije i Soňa, Serebrjakovova dcera z prvního manželství. Vojnickij je okouzlen Jelenou. K Jeleně je přitahován i vesnický lékař Astrov, oba zamilovaní muži si uvědomují jak zde na vesnici ubíjejí vlastní ambice a talent. Astrov odmítá Soňu, která ho miluje a doufá, že láska a vnitřní jednotu najde u Jeleny. Hra vrcholí dramatickou scénou Serebrjakov navrhne prodej statku, Vojnickij na něho několikrát vystřelí, ale nezasáhne ho. Manželé rychle opouštějí statek a vše zůstane při starém. Vojnickij a Soňa dál hospodaří na statku, a tím vlastně dále vydržují pokryteckého profesora a jeho ženu, Astrov dál vykonává těžkou a bezútešnou práci.

Ve hře se pojednává hlavně o smyslu lidského života, citová krize Vojnického (Váni) ostře kontrastuje s povrchním planě řečnicím Serebjakovem. Váša vlastně zjišťuje, že svůj život obětoval egoistovi a lidsky bezvýznamné osobě. Další hra Tři sestry - zachycují boj mezi životní realitou a snem. Zdá se, že minulost a budoucnost je důležitější než přítomnost, která je vlastně jakýmsi mezidobím a čekáním. Velmi tragicky laděná je i komedie o zániku ruského patriarchálního světa : Višňový sad : Ljubov Andrejevna Raněvská se vrací po smrti svého syna Gríši do Ruska na svůj statek . Domů se vrací z Paříže i se svou dcerou Aňou, sentimentálně prožívá návrat do rodného domu, v kterém hospodaří její starší nevlastní dcera Varja. Raněvská se musela vrátit domů, neměla už na nákladný život v Paříži peníze, protože statek už je na pokraji krachu. Varjin nápadník Lopachinnavrhuje jedinou možnost prodat panství na stavební parcely, tím by zanikl i starý višňový sad, který je zde symbolem rodinné minulosti a symbolem zániku starého Ruska. Touto hrou vyvrcholila spolupráce Čechova s MCHT, hra byla uvedena půl roku před autorovou smrtí.

Divadlo konce 19. století

Francie : Realistický a naturalistický názor nezůstal bez odezvy. Intelektuální klima druhé poloviny 19.století bylo z části i idealistické. Protesty proti realismu vnesli nejvýrazněji francouzští symbolisté, kteří vydali manifest v roce 1885. Symbolismus, inspirovaný dílem E. A. Poea, básněmi Baudelaira a romány Dostojevského, získal sympatie mladé generace ve všech druzích umění. Nepoznané, iracionální tvořilo základ tohoto umění, umělci už nebyli svázáni přirozeným světem, mohli vstoupit do zcela jiných fantazijních světů, mohli experimentovat. Pro symbolisty byla subjektivita, spiritualita a mystické vnitřní vidění zdrojem umění. Umělci byli přesvědčeni, že pravdu lze znázornit jen prostřednictvím symbolů, legend, mýtů a nálad. Hlavním mluvčím byl Stéphane Mallarmé, který viděl v dramatu evokaci nálady, měl by vzniknout téměř náboženský zážitek z divadelního představení. Toto samo bylo i ukazatelem námětů dramát, byly to biblické příběhy, mytologické a antické hry, zpracovává se třeba i část Íliady. Na divadelní scéně se podíleli také význační výtvarní umělci Toulouse-Lautrec, Odilon Redon a jiní. Dovedli ve spolupráci s režisérem vytvořit jednotnou iluzi příběhu. Dramatikové neměli lehký úkol. Mezi nejlepší patřil Maurice Maeterlinck (1862-1949), Belgičan, který přesídlil do Paříže , kde se- 1889 věnoval dramatu. Dílo : Pelléas a Mélisanda – hra, v níž mladá žena provdaná za prince, který ji objevil v lese, se zamiluje do princova bratra, a zemře žalem, když manžel svého bratra zabije. Těžiště není v manželském trojúhelníku , ale v vykreslení atmosféry s řadou symbolů, jako je prsten upuštěný do studánky, holubice odlétající z věže, podzemní jeskyně, objevující se stíny, krvavé skvrny, které nelze smýt. Nejslavnější hra je však Modrý pták : (obsah – dramatická pohádka, v které se střídají reálné obrazy s fantastickými scénami. Děti dřevorubce Mytyl a Tytyl se vydávají ve snu na cestu za modrým ptákem, který v sobě skrývá velké tajemství podstaty lidského štěstí. Díky magickému diamantu od kouzelnice Beryluny, která je za modrým ptákem poslal, se děti dozvídají o skutečné podstatě věcí a jevů. Na své cestě jsou totiž doprovázeny oživlými dušemi každodenních předmětů, oživne chléb, mléko, cukr, ale i abstrakce jako je světlo. Navštíví zemi vzpomínek, zde se potkávají se zesnulými příbuznými, noc jim odhaluje svá kouzla, děti jsou napadeny oživlými stromy (že by Tolkien četl?). V paláci štěstí poznávají radosti, které ale mohou nalézt i doma, pokud budou chtít! Navštíví i říši dosud nenarozených dětí, modrého ptáka však nikde nenaleznou. Ráno je matka budí ze snu. Děti vidí svůj domov zářivější a šťastnější, sen dal životu novou dimenzi. Vytoužený modrý pták není nedostupný, ale přítomný v každodenním všedním životě. Alegorická hra o hledání štěstí, je zde oslavou harmonie života a prostých obyčejných věcí. Určitě si musíme všimnout , že se autor nepouští do ztvárnění lidských osudů.. Modrý pták byl poprvé uveden roku 1908 Stanislavským v mosteckém divadle MCHT. Právě tato inscenace zapůsobila na evropskou divadelní scénu svými barvami, zvuky i atmosférou. U nás ji na Národním divadle uvedl 1912 Jaroslav Kvapil. Roku 1896 byla uvedena hra Alfreda Jarryho (1873-1907) Král Ubu, také je někdy nazývaná prvním absurdním dramatem. Jarryho hra má vztah k symbolistům v tom, že je nerealistická, ale její morální poselství se spíš podobá naturalistickým hrám. Král Ubu – líčí svět zbavený lidské slušnosti, ústřední postava Ubu, násilník, bez morálních skrupulí, má v sobě vše, co

Jarrymu připadalo na buržoazní společnosti nesmyslné a odpudivé. Je zajímavé, že vlastně do literatury ve své době Jarry mnoho nezasáhl, za to ve dvacátých letech po něm sáhli surrealisté a stal se pro ně literárním vzorem a po druhé světové válce byl opět pro jeho groteskní vize postaven do čelního místa mezi přední představitele absurdní literatury. Jarry napsal i pokračování – Spoutaný Ubu, Ubu paroháčem.

Král Ubu – (obsah : Otec Ubu, dragounský kapitán se slavnou minulostí, byl dříve aragonským králem, je donucen svou ambiciózní ženou (v českém filmu A.F.Brabce ji hrála Lucie Bílá!)zabít polského krále Václava. Tomu zatím věrně sloužil. Nyní se zmocní trůnu. Spiknutí mu pomáhá zosnovat kapitán Obruba (fr. Bordure). Při vojenské přehlídce je rodina polského krále Václava zmasakrována a zachráněni se jen Václavův syn Hromoslav, jemuž se v horské jeskyni, kde se schovává, zjeví předchůdci a vyzvou jej k pomstě. Na trůn usedá Ubu, vybijí všechny šlechtice a vzpouzející se úředníky a finančníky. Začne vybírat daně a určovat jejich výši sám. Kapitán Obruba, jenž nedostal za svou zradu od Ubu slíbenou odměnu, utíká k ruskému carovi, který vyhlásí uzurpátorovi Ubu válku. Král Ubu odchází se svým vojskem a svěřuje vládu v zemi matce Ubu. Ta je však vyhnána Hromoslavem, který se postavil do čela nespokojených Poláků. Matka Ubu se setkává na útěku s manželem, který je poražen ruským carem. Oběma se podaří před Hromoslavem utéci. Hra končí jejich odjezdem do jiných krajů, Ubu prohlašuje, že bude ve svém řádění pokračovat jinde.

V roce 1897 byla ukončena první fáze antirealistického hnutí, tím že bylo zavřeno divadlo Théâtre de l' (Euvre, kde se hrály jenom symbolistické hry, znovu bylo otevřeno až po první světové válce a hrály se tam symbolistické hry devadesátých let.

V Anglii se velmi málo dramatiků odchýlilo od realistických dramát, jen snad Oscar Wilde se přiblížil ve hře Salome symbolistickému pojetí francouzských her. Dnes je ale více znám jako autor úspěšných konverzačních komedií : Jak je důležité míti Filipa (1895)

Situace na počátku 20. století (do 1915)

První desetiletí 20.století přineslo do divadla mnoho nového, vzniká divadlo nového typu, vliv měla evropská moderna. Základem se stávají vnitřní vize umělce, světově známou dramatickou osobností se stává Auguste Strindberg (1849-1912). Jeho slavné hry vznikly až v 90.letech, poté co prodělal zápas se šílenstvím (nezapomeňte na román Inferno). Na základě vlastních zkušeností a pod vlivem Maeterlincka se pustil do svých her-snů. Nade vším vládne sen- pro něho neexistuje žádné tajemství, žádná pochybnost a žádný zákon. Ve hrách : Do Damašku, Hra snů – se objevují lidské bytosti, ztracené, které hledají smysl našem v nesrozumitelném vesmíru. Jsou to postavy, které chtějí smířit nesmířitelné : chtíci a lásku, špínu a krásu, tělo a ducha.. Je pravda, že jeho hry nebyly na divadle široce populární, ale byly velkou inspirací pro celé generace umělců. Je prvním dramatikem, jenž bohatě využil lidské nevědomí. (napomohl mu i zájem o psychoanalytické teorie Sigismunda Freuda) Německo : nejbližší Strindbergovi má Frank Wedekind (1864-1918), byl žurnalistou i hercem. Hra Procitnutí jara je studií adoleescenčního zápasu se sexuálními vědomím. Jedna hrdina zemře v důsledku zfušovaného potratu, hrdina spáchá sebevraždu a poslední postava je zachráněna jen díky záhadnému Muži s maskou. Na sexuální téma pokračoval i ve hrách Duch země, Pandořina skříňka. V obou je hrdinka Lulu- v první hře se snaží vnutit své představy o životě svým obdivovatelům- ti umírají; v druhé se stane prostitutkou a nakonec ji zavraždí Jack Rozparovač.

Moderní pojetí se rodí i v divadle v Rusku – v této době působí baletní mistr Sergej Dagiľev, jeho balet položil základy světové moderní baletní scény. Hostoval po celé Evropě.

I za mořem, v Americe, nastává postupná změna. Přestávají působit kočovné divadelní společnosti, fungují asi do roku 1915. V New Yorku se budují stálé scény, zlom je činnost producentů, kteří jsou schopni vytvořit pro divadlo herecké hvězdy, a tím naplnit divadla. Tento systém se uplatňuje dodnes a to hlavně ve filmovém průmyslu. Z divadla se začne za oceánem stávat „business“.